

Evaluering af undervisningstilbud for elever i dyslektiske vanskeligheder

Tønder Kommune



Fremsendt til Børne – og skoleudvalgets møde 12. august 2014

Lis Pøhler, pædagogisk konsulent

Læsning Innovation Specialpædagogik
august 2014

lis.poehler@gmail.com

Resume

Tønder Kommunes sprog- og læsepolitik er både ambitiøs og omfattende. Den lever på mange måder op til alment anerkendte anbefalinger: Der er uddannet læsevejledere, der er investeret i it, og evalueringen er medtænkt på alle niveauer. Der er klare retningslinjer for, hvad undervisningen på de forskellige niveauer skal indeholde, klare beskrivelser af læsevejledernes opgaver og tydelig angivelse af, hvilke betingelser, som skal være opfyldt for at en elev kan få it-rygsæk.

Spørgsmålet er, om der fra kommunal side er en sikring for, at intentionerne føres ud i livet?

Sprog- og læsepolitikken indeholder fx ingen informationer om hvor meget tid, der er afsat til de enkelte opgaver, hvordan det sikres, at dansk lærere og læsevejledere faktisk har de faglige forudsætninger for at gennemføre og tolke testresultater screeninger, eller hvordan de individuelle handleplaner udarbejdes og fungerer som rettesnor for arbejdet med eleven.

På tilsvarende vis kan de fire distriktsskolers handleplaner karakteriseres. De lægger sig tæt op af struktur og intentioner i den kommunale politik på området, men der mangler beskrivelse af, hvordan man lokalt sikrer sig, at handleplanen omsættes til den intenderede undervisning i klasserne.

I juni 2014 blev indsamlet informationer om elever, som modtog støtte på grund af læse- og skrivevanskeligheder. 7,3 % af kommunens elever vurderes at have læse- og skrivevanskeligheder. Det må forventes at 3-5 % af en årgang har svære læse- og skrivevanskeligheder. Opgørelsen giver anledning til overvejelser: Det er markant, at der efter 1. klasse og efter 7. klasse sker et markant fald i andelen af elever. Spørgsmålet er, hvorfor? Bruges 2. og 3. klasse til at 'se tiden an', hvorefter der igen sættes ind i 4. klasse? Og hvad sker der så efter 7. klasse? Har eleverne så ikke længere læse- og skrivevanskeligheder? Eller er det – som i mange andre kommuner – udtryk for, at den specialpædagogiske indsats i de ældste klasser er nedprioriteret? Det anbefales, at der på de enkelte skoler drøftes og afklares, hvordan begrebet *læse- og skrivevanskeligheder* forstås og anvendes, for at modvirke misforståelser i kommunikation om eleverne og deres undervisningstilbud.

Opgørelsen viser også en klar tendens til, at når en elev får it-støtte, så bortfalder den ekstra lærerstøtte. Det bør give anledning til alvorlige overvejelser. Det fremgår ikke, hvordan eleverne lærer at håndtere it-støtten. Også dette bør give anledning til overvejelse. Hvis eleven – og elevens lærere – ikke undervises i brugen af it-støtten, så er der stor sandsynlighed for, at denne ikke anvendes efter hensigten, og at it-støtten således ikke kommer til at fungere som det kompenserende hjælpemiddel, som var tiltænkt.

Den kommunale sprog- og læsepolitik er udgivet 1. august 2012, og de lokale handleplaner er udgivet i 1. august 2013 og relaterer sig således til tiden før den store folkeskolereform, som træder i kraft august 2014 og til *Fælles Mål 2009*. I august 2014 udsendte ministeriet de nye *Forenkledte Fælles Mål*. Det må derfor forventes, at både politik og handleplaner i løbet af det næste års tid må revideres i henhold til disse. Forslag til punkter til overvejelse i denne sammenhæng fremgår af *Forslag til det videre forløb*, side 13.

Baggrund for denne rapport	3
Læse-og skrivevanskeligheder eller dysleksi?	3
Folkeskoleloven og elever med dysleksi	4
Tønder Kommunes sprog- og læsepolitik.....	5
Skolernes handleplaner for elever i dyslektiske vanskeligheder	8
Løgumkloster Distriktsskole og filialer – Handleplan for læsning og skrivning	8
Skærbæk Distriktsskole – Handleplan for læsning og skrivning	8
Toftlund Distriktsskoles handleplan for sprog- og læsepolitik	9
Tønder Distriktsskole – Handleplan for læsning.	9
Fælles for de fire distriktsskolars handleplaner....	9
Kortlægning af elever i Tønder Kommune i læse- og skrivevanskeligheder	11
Elever i 7. klasse i læse- og skrivevanskeligheder	14
Forslag til det videre forløb	17
Referencer	18
Relevante love og bekendtgørelser	18

Baggrund for denne rapport

Tønder Kommune har i en 3-årig periode (2010-2013) afsat midler til at optimere undervisningen for kommunens ordblinde elever. Indsatsen har været rettet mod uddannelse af lærere, indkøb af licenser til kompenserende undervisning samt forsøg med kommunale it-rygsække, og i foråret 2012 blev *Sprog- og læsepolitik for skole og dagtilbud i Tønder Kommunes vedtaget.*



Kommunalbestyrelsen har ønsket en evaluering af effekten af den 3-årige indsats (jf. beslutning i Børn- og skoleudvalget, 13. maj 2014). Indeværende rapport udgør første fase i denne evaluering og vil indeholde en analyse af den kommunale sprog- og læsepolitikken, skolernes handleplaner for området, samt en kortlægning af antallet af elever i ordblindevanskeligheder i kommunen.

Evalueringen følges op af yderligere to faser. Anden fase vil indeholde en brugerundersøgelse blandt ordblinde børn, deres forældre og undervisere, mens tredje fase vil bestå af en undersøgelse af effekten af de undervisningstilbud som elever i læse- og skrivevanskeligheder i 7.klasse (juni 2014) har modtaget i 8. og 9. klasse.

Den samlede evaluering vil således være afsluttet i august 2016.

Evaluering har fokus på skoleområdet, de områder i sprog- og læsepolitikken, som vedrører de 0-6 årige, vil derfor ikke blive genstand for analyse. Når det er sagt, så skal det også understreges, at flere studier viser, at der er en stærk sammenhæng mellem førskolebarnets kendskab til bogstaver og ord, og barnets senere læsefærdigheder (både afkodningsfærdigheder og forståelse). Der er også stærk sammenhæng mellem førskolebarnets sproglige bevidsthed og senere afkodningsfærdigheder og stavning (Samuelsson, 2012). Det giver således særdeles god mening, at kommunen udarbejder en samlet politik for sprog og læsning.

For god ordens skyld skal det også understreges, at det på nuværende tidspunkt ikke er muligt at vurdere, om politikken har haft afsmittende virkning, og om mål og visioner er indfriet.

Læse- og skrivevanskeligheder eller dysleksi?

Hvis en elev ikke kan læse og skrive på niveau med det, der forventes i forhold til elevens alder, og den undervisning eleven har modtaget, taler man om, at eleven har læse- og/eller skrivevanskeligheder. Vanskelighederne kan antage mange former, og både symptomer og årsager kan være mange. Vanskelighederne kan groft sagt deles i to typer. Den ene type er knyttet til ordafkodningen, dvs. vanskeligheder med at knytte bogstaver og lyde sammen, så de danner ord. Det er den type af læsevanskeligheder, som kaldes dysleksi eller ordblindhed. Den anden type er forbundet med vanskeligheder med at forstå, det er bliver læst. Det er den type læsevanskeligheder, som kaldes læseforståelsesvanskeligheder (Lyster, 2012).

I praksis kan det være svært at skelne klart mellem de to former for læsevanskeligheder, men de fleste lærere har nok en klar fornemmelse af, om vanskelighederne primært har med afkodningen at gøre eller om det primært er forståelsen, der volder problemer. Dertil kommer, at mange elever i tillæg til læse- og skrivevanskelighederne også har andre vanskeligheder (jf. kortlægning af elever i læse- og skrivevanskeligheder i Tønder Kommune, side 11). Dette for at understrege, at der findes ikke én metode til én diagnose, lærerne er nødt til at tilrettelægge undervisningen individuelt under hensyntagen til elevens kognitive, personlige og sociale forudsætninger.

Folkeskoleloven og elever med dysleksi

I henhold til folkeskolelovens §5 skal indholdet i undervisningen vælges og tilrettelægges, så det giver eleverne mulighed for faglig fordybelse, overblik og oplevelse af sammenhænge.

I henhold til §3 stk. 2 skal elever, hvis udvikling kræver en særlig hensyntagen eller støtte, gives specialundervisning og anden specialpædagogisk bistand i specialklasser og specialskoler.

Og i henhold til § 3 a. skal elever, der har brug for støtte, og som ikke alene kan understøttes ved brug af undervisningsdifferentiering og holddannelse, tilbydes supplerende undervisning eller anden faglig støtte.

Elever med dysleksi/ordblindhed kan undervises efter alle tre paragraffer. De mest velfungerende elever, som måske kun har lettere læse- og skrivevanskeligheder, kan i mange tilfælde undervises sammen med resten af klassen, måske suppleret med lidt støtte i klassen og en it-rygsæk¹. Andre elever har brug for en særligt tilrettelagt undervisning i tilknytning til og/eller som supplement til undervisningen i klassen (jf. §3.a), og nogle få elever har behov for egentlig specialundervisning, hvilket indebærer, at eleverne enten får støtte i klassen mindst 12 lektioner om ugen (enkeltintegration) eller modtager al deres undervisning i specialklasser eller specialskoler.

Det må således bero på et skøn i det enkelte tilfælde, hvilke form der er mest hensigtsmæssig i forhold til den konkrete elev.

¹ I denne sammenhæng er it-rygsækken ikke nærmere defineret, men alene tænkt som et kompenserende it-baseret hjælpemiddel. En it-rygsæk til elever med dysleksi vil typisk og som minimum bestå af nogle programmer, som kan oplæse al elektronisk tekst. For nogle elever kan det være en fordel at supplere oplæsningsprogrammet med programmer som kan støtte i skrive- og staveprocessen.

Tønder Kommunes sprog- og læsepolitik

I foråret 2012 blev kommunens sprog- og læsepolitik vedtaget med henblik på implementering fra 1. august 2012. Med udgivelse af denne 45 siders lange publikation har Tønder Kommune sendt tydelige signaler om, at dette er et område, som skal have en særlig bevågenhed.

Forud for formuleringen af sprog- og læsepolitikken ligger en omfattende indsats for at forbedre vilkårene for kommunens ordblinde elever. Disse skal blot i summarisk form gengives her:

- Indkøb af kommune- og elevlicenser til CD-ORD med talesynteser på dansk, engelsk og tysk (2010)
- Kvalificering af tilgangen og kvaliteten af scanningsmulighederne på skolerne (2010)
- Uddannelse af 57 CD-ORD superbrugere (2010/2011)
- To timers introkurser med CD-ord for alle skolernes lærere på de enkelte matrikler (2010/2011)
- Otte timers kursus: At inkludere dyslektikere i klassen mhp at give tværfaglige teams mulighed for en fælles dag med fokus på brugen af it-støttet undervisning i klassen (2011)
- Tilbud om behovsbestemte lokale kurser i brugen af CD-ORD til alle skoler (2011-2013)
- Kommunale kurser vedr. undervisning i matematikvanskeligheder for elever i specifikke ordblinde vanskeligheder (2011-2013)
- Uddannelse af 12 læsevejledere (2010-2013)

Ud over uddannelsen af 12 læsevejledere, har indsatsen således i høj grad været målrettet brug af CD-ORD². Det fremgår ikke tydeligt, i hvilket omfang kendskab til og brug af CD-ORD er fulgt op af didaktiske og metodiske tiltag. Men det er tydeligt at der ensidigt har været fokus på kendskab til og brug af dette ene program.

Udviklingen på it-området går jo lynende hurtigt, så undersøgelser af effekten af brug af kompenserende hjælpemidler vil i sagens natur ofte være funderet på ældre teknologi, når de offentliggøres. Det hører også med til fortællingen, at de fleste forskningsbaserede undersøgelser på dette felt er rettet mod unge over 15 år med læse- og skrivevanskeligheder. Der findes dog indikatorer på, at it-kompenserende hjælpemidler er effektive, men langt størsteparten af undersøgelserne er baseret på anekdotiske beskrivelser (Christer Jacobsen m.fl. i Samuelsson, 2012).

Derimod er mange studier, som viser, at én til én undervisning eller undervisning i mindre grupper har en god effekt for elever i læse- og skrivevanskeligheder, vel at mærke hvis undervisningen gennemføres af dygtige lærere med god kompetence til at tilrettelægge og

² CD-ORD er et program, som forhandles via MV-Nordic. Det kan læse al digital tekst op – også på fx engelsk og tysk, give forslag valg af ord og hjælp til at stave og gøre tekster tilgængelige for oplæsning og redigering (OCR-skanning). CD-ORD indeholder desuden en betydnings- og retskrivningsordbog.

gennemføre undervisningen med udgangspunkt i elevens 'ståsted'; *Det er elevens vanskeligheder (kompensatoriske muligheder), der afgør 'hvad vi gør, og hvordan vi gør det', og det er læreren (og PPR's) viden om læsning og læseudvikling, som er afgørende for, at skolen både får afdækket, hvad der er grundlæggende i elevens vanskelighed, og hvordan skolen bedst kan organisere læse- og skriveundervisningen.* (Lyster, 2012, side 131).

Publikationen indeholder *både* overordnede visioner og mål (fx at alle unge forlader folkeskolen med funktionelle færdigheder, side 4), anvisninger (fx Lydmetoden skal være et fast element i den første læseundervisning, side 20), anbefalinger (primært rettet mod børnehaveklassen, side 19-20) og faglig information (fx definitioner på hhv. ordblindhed og sprogforståelse, side 16-17). Dette er både publikationens styrke (alt er samlet på et sted) og svaghed (det er svært at gennemskue, hvilke indsatser, som *skal* iværksættes, og hvilke, der *kan*).

I sprog- og læsepolitikken anvendes med begreberne forebyggende, foregribende og indgribende indsatser. De forebyggende indsatser kan henføres til folkeskolelovens §5, de foregribende til §3a, og de indgribende til hhv. §3 og §3a.

Der er tydelig angivelse af fokusområder, tiltag og indholdet i den almene undervisning på alle klassetrin (side 8 -13). De foregribende indsatser foreslås evalueret med gruppeprøver.

Der er mange og tydelige anbefalinger og anvisninger til de foregribende indsatser i børnehaveklassen og i 1.-2. klasse (side 18-22). De foregribende indsatser foreslås ligeledes evalueret med gruppeprøver, hvilket kan undre. Foregribende indsatser er rettet mod elever, som er i risiko for at udvikle læsevanskeligheder, og individuelle læseprøver ville i højere grad give lærerne redskaber til at "tilrettelægge og gennemføre undervisningen med udgangspunkt i den enkelte elevs ståsted".

De indgribende indsatser er mere sparsomt beskrevet. I 3. klasse skal eleven undervises ordlæsestrategier, og i begyndelsen af 4. klasse skal psykologen gennemføres en WISC-test, som sammen med læselog og individuel elevplan. Dette med henblik på tildeling af en it-rygsæk. Ud fra dette må det konkluderes, at eleverne først tilbydes kompenserende hjælpemidler fra 4.klasse og først efter gennemførelse af en målrettet undervisning.

Tønder Kommunes sprog- og læsepolitik er både ambitiøs og omfattende. Den lever på mange måder op til alment anerkendte anbefalinger: Der er uddannet læsevejledere, der er investeret i it, og evalueringen er medtænkt på alle niveauer. Der er klare retningslinjer for, hvad undervisningen på de forskellige niveauer skal indeholde, klare beskrivelser af læsevejledernes opgaver og tydelig angivelse af, hvilke betingelser, som skal være opfyldt for at en elev kan få it-rygsæk.

Spørgsmålet er, om der fra kommunal side er en sikring for, at intentionerne føres ud i livet?

Sprog- og læsepolitikken indeholder fx ingen informationer om hvor meget tid, der er afsat til de enkelte opgaver, hvordan det sikres, at dansklærere og læsevejledere faktisk har de faglige

forudsætninger for at gennemføre og tolke testresultater screeninger eller hvordan de individuelle handleplaner udarbejdes og fungerer som rettesnor for arbejdet med eleven.

Publikationen er som nævnt udgivet i foråret 2012 og relaterer sig således dels til *Fælles Mål 2009*, dels til tiden før den store folkeskolereform, som trådte i kraft august 2014. Ministeriet har netop udsendt de nye *Forenklede Fælles Mål*. Det må derfor forventes, at den udsendte politik i løbet af det næste års tid må revideres i henhold til disse.

Skolernes handleplaner for elever i dyslektiske vanskeligheder

Tønder Kommune har fire distriktsskoler beliggende i hhv. Løgumkloster, Skærbæk, Toftlund og Tønder. Hver distriktsskole har udarbejdet egen handleplan. Handleplanerne har lidt forskellige overskrifter – og det må derfor forventes at der også er forskellige fokuspunkter i disse. Fælles er dog, at alle tager udgangspunkt i og lægger sig tæt op af såvel struktur som intentioner i Tønder Kommunes sprog- og læsepolitik. Fælles er også, at handleplanerne er meget omfangsrige (24-74 sider).

Herunder følger en kort beskrivelse af indhold og intentioner i skolernes handleplaner. Sidst i dette afsnit samles analysen af de fire handleplaner.

Løgumkloster Distriktsskole og filialer – Handleplan for læsning og skrivning

Løgumkloster Distriktsskoles handleplan fylder i alt 74 sider. Skolen har ikke lavet særskilt handleplan for differentiering, inklusion, elever i store læsevanskeligheder og foregribende indsatser i 0.-2.klasse, men henviser til den kommunale sprog- og læsepolitik for disse områder. Skolen har planlagt revision af planen i foråret 2015.

For hvert klassetrin er formuleret et generelt afsnit om læseundervisning på klassetrinnet, klip fra den kommunale læsepolitik for området, samt beskrivelse af tiltag, aktivitetsforslag, ideer til evaluering/test samt et afsnit om typiske kendetegn for en læser på det pågældende trin. Fra 4. klasse er aktivitetsforslagene endvidere udvidet til også at omfatte andre fag end dansk.

Handleplanens sidste 30 sider (bilag) består af en række skemaer og oversigter. Nogle til lærerens brug, mange til brug sammen med eleverne. Der er henvisning til bilagene i handleplanen. Det ville være ønskeligt, hvis der ved hvert bilag var angivet en kilde, dels for t læreren kan vide, hvor der kan læses mere om, hvordan skemaet eller oversigten tænkes brugt, dels af hensyn til almindelige regler om ophavsret.

Skærbæk Distriktsskole – Handleplan for læsning og skrivning

Skærbæk Distriktsskoles handleplan fylder 45 sider. Skolen har valgt at sætte fokus på læsning i alle boglige fag. Formålet med handleplanen er at sikre at eleverne udvikler læselyst og læseglæde gennem hele skoleforløbet. Handleplanen revideres løbende.

Med henblik på tidlig identifikation af elever i risiko for udvikling af læsevanskeligheder tilbydes en tidlig læseindsats for elever i børnehaveklassen, som har haft vanskeligheder med at tilegne sig individuelle læsestrategier i klasseundervisningen.

For hvert klassetrin er formuleret trinmål for mundtligt, læsning, skrivning og stavning, der er desuden formuleret faste tiltag, som må formodes at være udtryk for, hvad der forventes at blive gennemført på klassetrinnet, samt liste med anbefalelsesværdige materialer.

Fra 4- 9. klasse er endvidere formuleret mål for læsning i fagene, og på melletrinnet er anført meget konkrete forslag til, hvordan læsning i de enkelte fag kan evalueres på hvert klassetrin. I dansk er forslagene dog begrænset til angivelse af forlagsproducerede materialer, elevplaner, løbende evaluering og skole-hjem samtaler.

Toftlund Distriktsskoles handleplan for sprog- og læsepolitik

Toftlund Distriktsskoles handleplan fylder i alt 24 sider. Skolens overordnede mål er, at læsning skal være en del af alle fag. Læsning og skrivning betragtes som ligeværdige elementer i læseudviklingen. I handleplanen anvendes ordet læsning for både skrive- og læseudvikling.

For hvert klassetrin er formuleret trinmål for læsning. Fra 4- 9. klasse er disse formuleret i forhold til fagene; dansk, matematik og natur/teknik (som fra 7.klasse er opdelt i fag), for børnehaveklassen og 1. klasse er formuleret trinmål for hhv. mundtligt, læsning og skrivning, for 3. klasse er formuleret trinmål for mundtligt og læsningen, mens der for 2. klasse kun er formuleret trinmål for læsning.

I Fælles Mål 2009 indgår også trinmål – men disse er ikke identiske med de trinmål, der er formuleret på Toftlund Distriktsskole. Toftlunds trinmål kan ses som et forsøg på at konkretisere og operationalisere de ministerielle mål, som i de fleste tilfælde ikke er målbare. På en måde kan man sige, at skolen har kigget ind i fremtiden, de formulerede trinmål for skolen minder på mange områder om Forenklede Fælles Mål, som er blevet offentliggjort i august.

Tønder Distriktsskole – Handleplan for læsning

Tønder Distriktsskoles handleplan fylder i alt 35 sider. Skolen har ikke lavet særskilt handleplan for differentiering, inklusion, elever i store læsevanskeligheder og foregribende indsatser i 0.- 2.klasse, men henviser til den kommunale sprog- og læsepolitik for disse områder. Skolen har planlagt revision af planen en gang om året. Det fremgår af indholdsfortegnelsen, at der er til planen hører to bilag med supplerende materialer (til hhv. 0. – 9. klasse, og 7.-9. klasse). Det fremgår ikke af planen, hvor disse bilag findes. Bilagene indgår således ikke i nedenstående beskrivelse.

For hvert klassetrin er formuleret et generelt afsnit om læseundervisning på klassetrinnet, klip fra den kommunale læsepolitik for området, samt beskrivelse af tiltag, aktivitetsforslag samt ideer til evaluering/test. Fra 4. klasse er aktivitetsforslagene endvidere udvidet til også at omfatte andre fag end dansk.

Fælles for de fire distriktsskolars handleplaner

De fire handleplaner bærer alle præg af at være godt gennearbejdet, og læsevejlederne (som, jeg går ud fra, har stået for udarbejdelsen) har tydeligt anvendt den viden om læsning, de har fået via deres uddannelse. Handleplanerne bærer præg af at ville hjælpe dansklærerne godt på vej, dels med en meget kortfattet (men saglig) begrebsafklaring, dels med mange meget konkrete forslag til tiltag aktiviteter, materialer og evalueringsformer.

Handleplanerne har fokus på læse/skriveudviklingen i almindelighed. De indeholder ingen retningslinjer for, hvornår en dansklærer skal være særlig opmærksom på elever, som enten viser tegn på vanskeligheder eller som viser tegn på at være langt forud for klassetrinnet. De rummer heller ingen anvisninger for, hvordan dansklæreren i givet fald skal forholde sig. Dog har Skærbæk distriktsskole angivet, at de tilbyder tidlig læsehjælp til elever i risiko for udvikling af læsevanskeligheder, som opdages i børnehaveklassen.

I alle handleplanerne er forslag til evaluering og test, som kan anvendes, men der er ingen hjælp til dansklæreren om, hvad de forskellige test og evalueringsmaterialer egentlig kan anvendes til, hvordan de anvendes og – ikke mindst – hvordan man kan tolke resultaterne. Måske er der så indgroet en procedure for dette på de enkelte skoler, at det virker helt overflødigt at skrive det. Selv om det er tilfældet vil jeg nu alligevel anbefale at få det skrevet ned, så også nye lærere og interesserede forældre har en chance for at finde ud af, hvad der sker på skolen på dette felt.

Endvidere bør det overvejes, hvad materialeoversigterne skal bruges til. Et materiale giver i sig selv ingen garanti for god undervisning. Måske kunne det være en ide at udarbejde lister over, hvilke materialer, som er konkret til stede på skolerne, og it-baserede materialer, som skolen har abonnement til, så lærerne ved, at disse materialer er lette at få fat i?

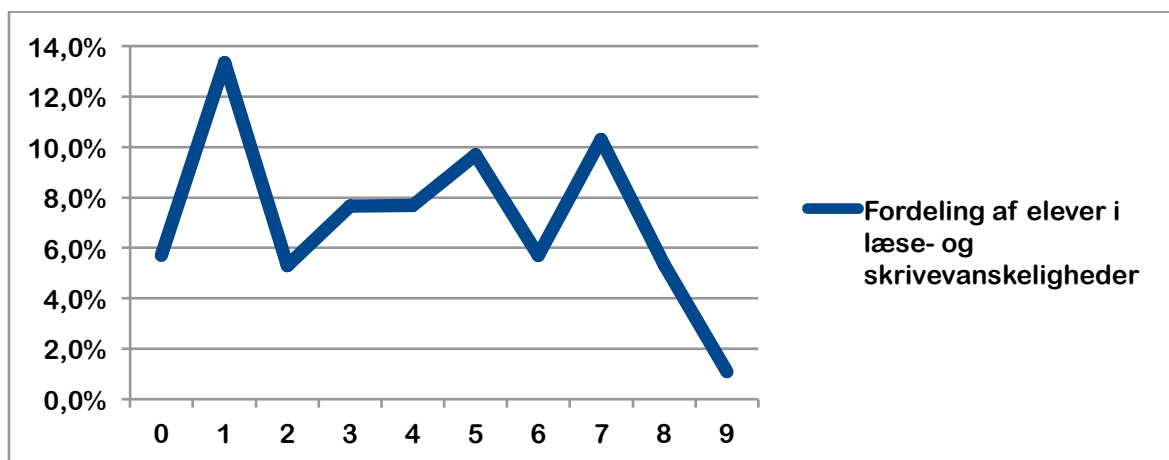
Kortlægning af elever i Tønder Kommune i læse- og skrivevanskeligheder

I juni 2014 indsamlede skolekonsulent Marianne Garder information fra skolerne om de elever, som modtager støtte på grund af læse- og skrivevanskeligheder.

Dansklærerne er blevet bedt om at vurdere hvilke årsager, der kan ligge til grund for elevernes læse- og skrivevanskeligheder. Det er således de *oplevede* årsager, som ligger til grund for kategoriseringen – ikke nødvendigvis en egentlig undersøgelse eller udredning. Lærerne er endvidere blevet bedt om at angive form og omfang af den støtte, som er tildelt. Støtteformen kan fx være kompenserende hjælpemidler, ekstra lærer i klassen, særligt skema eller særlige undervisningsmaterialer.

I kommunen var der i juni i alt 256 elever, som af dansklærerne blev vurderet at være i læse- og skrivevanskeligheder. 16 % af disse (41 elever) havde dansk som andetsprog.

Figur 1 viser, hvor mange elever på de enkelte klassetrin, som af dansklæreren vurderes at være i (eller være i risiko for at udvikle) læse- og skrivevanskeligheder. I kommunen som helhed er der 7,3 % af eleverne, som vurderes at være i læse- og skrivevanskeligheder. Det må forventes at 3-5 % af eleverne er i svære læse- og skrivevanskeligheder.



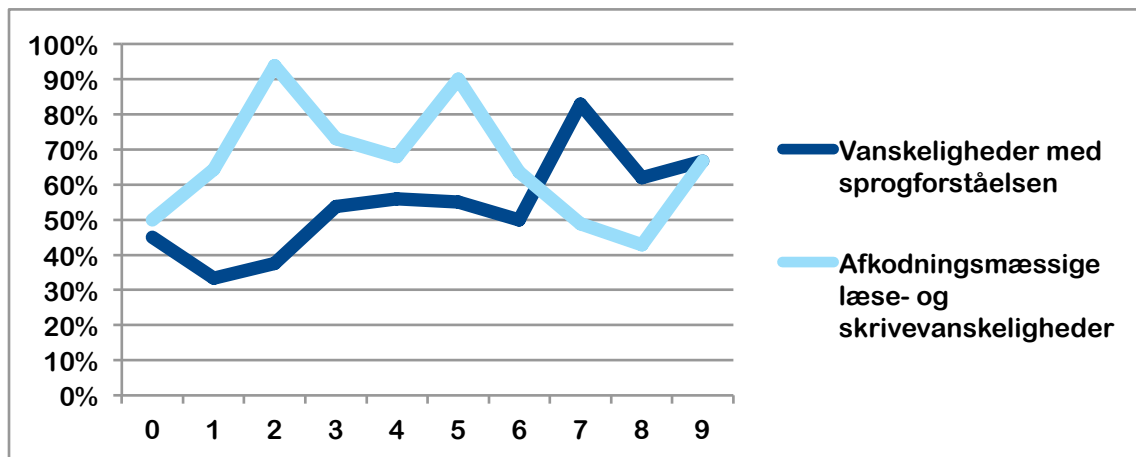
Figur 1 Fordelingen på klassetrin af elever, som af dansklærerne vurderes at være i læse- og skrivevanskeligheder. Den samlede andel af elever i læse- og skrivevanskeligheder i 0.-9. klasse er 7,3 %.

Fordelingen på klassetrin bør give anledningen til refleksion. På kurven i figur 1 ses to markante dyk: første dyk er mellem 1. og 2. klasse, det andet efter 7. klasse.

Det er logisk – og fornuftigt – at der er en markant høj procentandel i 1. klasse. Det er på dette trin, de første tegn på vanskeligheder viser sig. Spørgsmålet er så, hvorfor der er så drastisk et fald fra 1. til 2. klasse, hvorefter tallet stiger igen. Bruges 2. og 3. klasse til at 'se tiden an', hvorefter der igen sættes ind i 4. klasse?

Men hvad sker der så efter 7. klasse? Har eleverne så ikke længere læse- og skrivevanskeligheder? Eller er det – som i mange andre kommuner – udtryk for, at den specialpædagogiske indsats i de ældste klasser er nedprioriteret?

Lærerne er - som allerede nævnt - også for hver elev blevet bedt om at angive mulige årsager til læse- og skrivevanskelighederne. Dette er vist i figur 2. Det må forventes, at de 'egentlige' læse- og skrivevanskeligheder (dvs. vanskeligheder med at forstå teksten og vanskeligheder med afkodning, jf. side 4) ville være en del af årsagsforklaringerne for samtlige elever (jf. figur 2 og figur 3). Alligevel er der for 48 af de i alt 256 elever (19 %), som af dansk lærerne vurderes at være i læse- og skrivevanskeligheder, *ikke* sat kryds ved en af disse årsagsforklaringer. For 100 elever (39 %) er der sat kryds i begge årsagsforklaringer, for de resterende 42 % er der kun angivet én af de to årsagsforklaringer. Det bør give anledning til drøftelse og afklaring på de enkelte skoler, om hvordan begrebet *læse- og skrivevanskeligheder* forstås og anvendes, for at modvirke misforståelser i kommunikation om eleverne og deres undervisningstilbud.

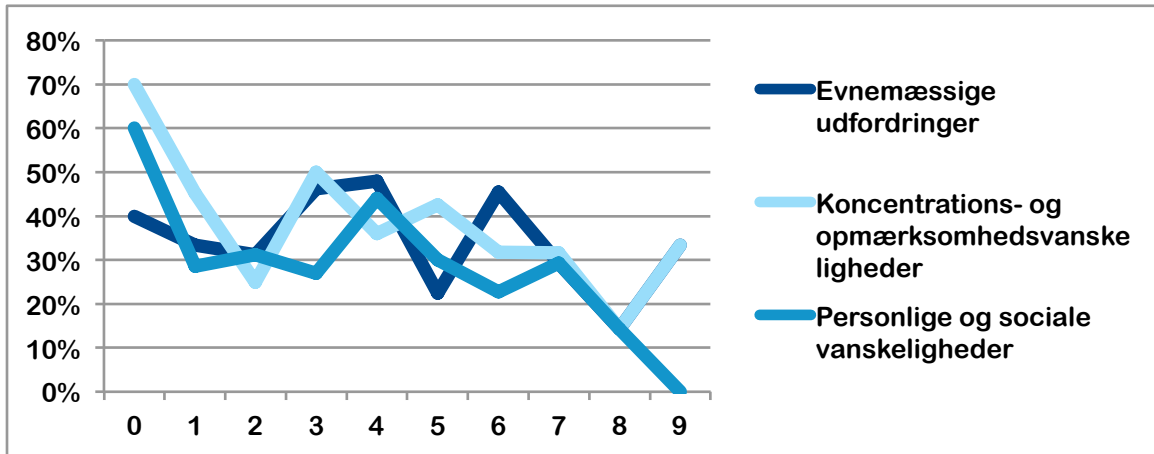


Figur 2 Dansk lærernes oplevelse af symptomerne på fordelingen af elevernes læse- og skrivevanskeligheder på de enkelte klassetrin. For 9. klasse indgår kun 3 elever, hvorfor den procentvise fordeling skal tages med et meget stort forbehold. Samlet set vurderes 66 % af eleverne at have afkodningsvanskeligheder, og 54 % at have vanskeligheder med forståelsen.

I figur 2 ses en tydelig tendens til, at afkodningsvanskeligheder opleves som dominerende vanskelighed for eleverne i 1.-6.klasse, herefter er det vanskeligheder med at forstå det læste, som dominerer. I børnehaveklassen er der ligelig fordeling mellem de to årsagsforklaringer.

Elever med andre vanskeligheder (fx dårlig begavelse, opmærksomhedsforstyrrelser eller personlige problemer) kan vise symptomer på læse- og skrivevanskeligheder, simpelthen fordi de andre vanskeligheder tager så meget energi fra eleven, at han/hun ikke formår at udvikle sin læsning og skrivning i takt med resten af klassen. I figur 3 er vist i hvordan disse årsagsforklaringer er fordelt på klassetrin. For hver elev kan der være flere mulige årsagsforklaringer.

Figur 3 illustrerer også tydeligt, at det tager tid at spore sig ind på eleverne. Det kan være svært at gennemskue, hvad der er årsag, og hvad der er virkning, for så små elever. Angivelsen af, at hhv. 70% og 60 % af de udpegede elever måske har vanskeligheder med koncentration, opmærksomhed, personlighed og/eller sociale relationer skal nok ses som et udtryk for, at lærerne på dette tidspunkt holder 'dørene åbne' og ikke lægger sig for fast på årsagsforklaringen. Mange af disse vanskeligheder er jo tydeligvis forsvundet i 1. klasse. Det kunne både være udtryk for, at eleverne nu har lært at gå i skolen, og at læreren er blevet mere fortrolig med de enkelte elevers måde at reagere på.

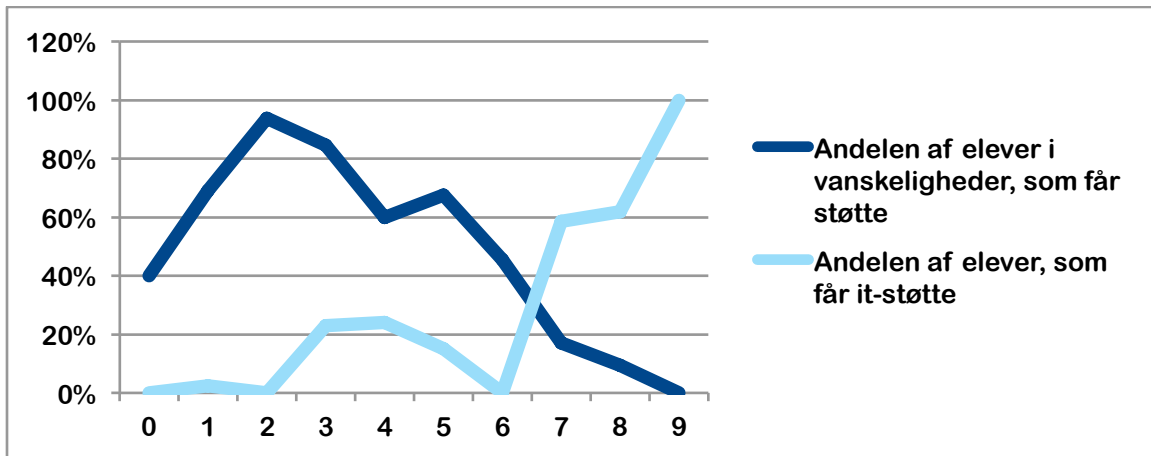


Figur 3 Dansk lærernes oplevelse af de bagvedliggende årsager til elevernes læse- og skrivevanskeligheder fordelt på de enkelte klassetrin. For 9. klasse indgår kun 3 elever, hvorfor den procentvise fordeling skal tages med et meget stort forbehold. Samlet set vurderes 34% af elever at have evnemæssige udfordringer, 39% at have koncentrations- og opmærksomhedsvanskeligheder og 31% at have personlige og sociale vanskeligheder.

Dansklærerne er endvidere blevet bedt om at angive hvor mange timers støtte, den enkelte elev fik. Variationen er – i sagens natur - stor. Der er elever, som slet ingen støtte fik, en enkelt elev, som fik 10 timers støtte om ugen og en gruppe elever, som fik 17 timers støtte om ugen. Det er vigtigt at holde sig for øje, at det ud fra denne opgørelse på ingen måde er muligt at afgøre om den tildelte støtte er tilstrækkelig til at understøtte den enkelte elevs undervisning.

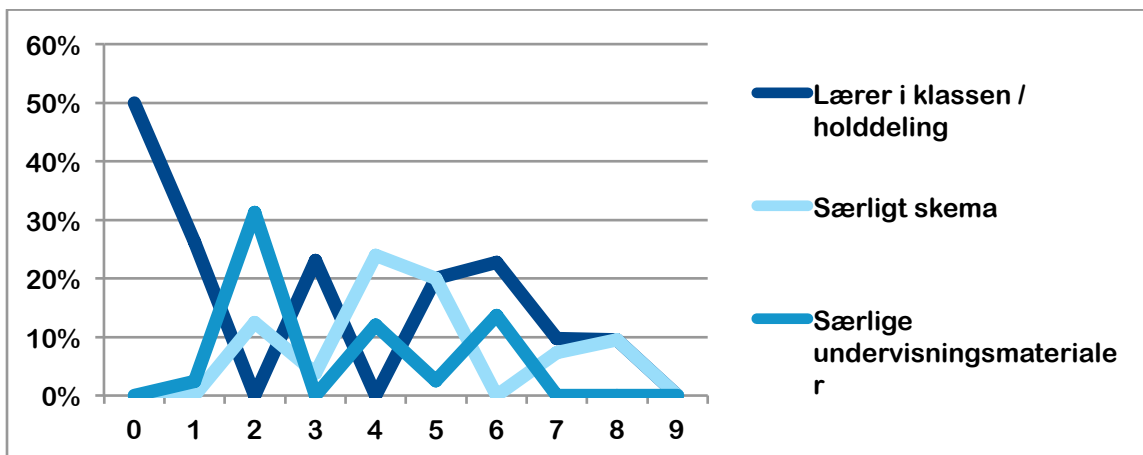
For at få et sammenligneligt billede på tværs af klassetrinnene er i figur 4 vist en opgørelse af, hvor stor en procentdel, af de elever, som af lærerne er blevet udpeget til at være i læse- og skrivevanskeligheder, som fik støttetimer. Der ses et markant fald i andelen af elever, som får støtte fra 5. til 6. klasse. I samme figur ses, hvor stor en andel af elever, som får it-rygsæk eller anden it-støtte. Det er nærliggende at antage, at når eleven får it-støtte, så bortfalder den ekstra lærerstøtte. Det bør give anledning til alvorlige overvejelser. Der er forskningsmæssigt belæg for, at støtten fra en lærer ikke kan opvejes af en computer – jf. citat side 3 fra Lyster, 2012.

Af denne opgørelse fremgår ikke, hvordan eleverne lærer at håndtere it-støtten. Også dette bør give anledning til overvejelse. Hvis eleven – og elevens lærere – ikke undervises i brugen af it-støtten, så er der stor sandsynlighed for, at denne ikke anvendes efter hensigten, og at it-støtten således ikke kommer til at fungere som det kompenserende hjælpemiddel, som var tiltænkt.



Figur 4 Dansk lærernes angivelse af, hvor stor en andel af elever i læse- og skrivevanskeligheder, som fik støttetimer i juni 2014 – og hvor stor en andel, som får it-støtte. For 9. klasse indgår kun 3 elever, hvorfor den procentvise fordeling skal tages med et meget stort forbehold.

Dansklærerne har også angivet andre former for støtte. 4 af eleverne i 8. og 9. klasse får fx ekstra tid til prøver. I 3. og 7. klasse deltager nogle af eleverne i kurser i afgrænsede perioder. Derudover får nogle elever særlige undervisningsmaterialer, særligt skema (fx timer uden for klassens skema) eller støtte ved lærer i klassen. Det skal bemærkes, at de elever, som får støtte ved lærer i klassen eller timer uden for skema er indregnet i andelen af elever, som modtager støtte.



Figur 5 Dansk lærernes angivelse af, hvor stor en andel af elever i læse- og skrivevanskeligheder, som fik støtte form af lærer i klassen, særligt skema eller særlige undervisningsmaterialer i juni 2014. For 9. klasse indgår kun 3 elever, hvorfor den procentvise fordeling skal tages med et meget stort forbehold.

Elever i 7. klasse i læse- og skrivevanskeligheder

Evalueringsens fase 3 (jf. side 3) vil bestå af en undersøgelse af effekten af de undervisningstilbud som elever i læse- og skrivevanskeligheder i 7. klasse (juni 2014) har modtaget i 8. og 9. klasse. Kortlægningen af disse elever vil derfor yderligere blive udfoldet herunder, idet denne opgørelse vil udgøre sammenligningsgrundlaget som effekten kan vurderes i forhold til. Eleverne i 7. klasse er yderligere blevet individuelt testet i højtlesning og stillelæsning, og de har udfyldt spørgeskemaer, som giver et billede af, hvordan de oplever deres egen skolegang – fagligt, personligt og socialt.

Af hensyn til at sikre anonymiteten bliver skolerne i dette afsnit benævnt hhv. Skole A, Skole B, Skole C og Skole D. Af figur 6 fremgår, hvordan eleverne er fordelt på de 4 skoler. Det er påfaldende, at der stort set er lige mange piger og drenge, som modtager støtte. Som oftest vil fordelingen være 1/3 piger og 2/3 drenge. Der var i alt 398 elever i 7.klasserne i Tønder Kommune i 2013/2014. 41 af disse fik støtte på grund af læse- og skrivevanskeligheder, det svarer til 10,3 % af eleverne.

	Skole A	Skole B	Skole C	Skole D	I alt
Piger	5	3	10	1	19
Drenge	6	5	4	7	21
I alt	11	8	14	8	41

Figur 6 Oversigt over antal og køn for elever i 7. klasse 2013/2014, som modtager støtte på grund af læse- og skrivevanskeligheder

Dansklærerne er som nævnt også blevet bedt om at vurdere hvilke årsager, der kan ligge til grund for elevernes læse- og skrivevanskeligheder. Oversigten over svarene fremgår af figur 7.

	Skole A	Skole B	Skole C	Skole D	I alt
Vanskeligheder med at forstå og skabe sammenhæng i teksten	10	5	13	5	33
Afkodningstekniske læse- og skrivevanskeligheder	4	8	3	5	20
Dansk som 2. sprog	1	1	3	1	6
Evnemæssige udfordringer	5	4	2	1	12
Koncentrations- og opmærksomheds-vanskeligheder	2	3	4	3	12
Personlige og sociale vanskeligheder	2	2	3	3	10
I alt	24	23	28	18	93

Figur 7 Oversigt over hvad dansklærerne vurderer kan være årsager til elevernes læse- og skrivevanskeligheder.

De to øverste kategorier - Vanskeligheder med at forstå og skabe sammenhæng i teksten samt Afkodningstekniske læse- og skrivevanskeligheder - kan beskrives som de egentlige læse- og skrivevanskeligheder (jf. definition side 4). Andre vanskeligheder kan være dominerende og årsager til læse- og skrivevanskeligheder, men det kan også vende den modsatte vej, således at læse- og skrivevanskelighederne fører til fx manglende koncentration. Dansklærerne havde mulighed for at angive flere årsager til vanskelighederne.

Når man kigger dansklærernes besvarelser igennem, viser det sig (ikke så overraskende), at der for alle eleverne – på nær én – er markeret at der er vanskeligheder med én eller begge egentlige læse- og skrivevanskeligheder. Den ene elev, for hvem der ikke er markeret vanskeligheder i en af disse to kategorier har dansk som andetsprog markeret som årsag til læse- og skrivevanskelighederne.

	Skole A	Skole B	Skole C	Skole D
Kompenserende hjælpemidler	1	4	12	5
Ekstra lærer i klassen	0	1	3	3
Særligt skema	0	1	2	1
Særlige undervisningsmaterialer	0	0	0	0
Modtager ikke støtte	10	3	0	0
I alt	11	9	17	9

Figur 8 Oversigt over omfang og form for støtte til 41 elever i 7.klasse. En elev kan modtage flere former for støtte, derfor matcher det samlede tal for hver skole ikke altid det samlede antal elever, som fremgår af figur 1.

Sluttelig er dansklærer blevet bedt om at angive omfang og form for den støtte eleverne modtog. Af figur 8 fremgår, at en del elever (28 % af de 41 elever) slet ikke modtog støtte

Skole A angiver, at de 11 elever, som havde læse- og skrivevanskeligheder deltog i et læsekursus i perioden oktober - december 2013.

De elever, som modtager lærerstøtte i klassen, modtager støtte i hhv. 1 time (3 elever), 2 timer (2 elever) og 3 timer (2 elever) om ugen.

Det skal understreges, at det ud fra de indsamlede informationer ikke er muligt at sige noget om, hvordan eleverne klarer sig i dagligdagen. Lærerne har dog i visse tilfælde været særdeles flittige med uddybende beskrivelser under de enkelte kategorier, og disse beskrivelser indikerer ikke at det er elever, for hvem skolegangen forløber let og ubesværet. Eller sagt mere direkte: Det kan undre mig, at eleverne med så store vanskeligheder ikke får støtte fra en lærer med særlig læsefaglig og/eller specialpædagogisk viden.

Forslag til det videre forløb

1. august 2014 trådte den nye folkeskolereform i kraft og deraf følger, at en række grundlæggende rutiner og procedurer måske skal revurderes, under hensyntagen til de ændrede vilkår for tilrettelæggelse af undervisning, samarbejde mm. Desuden er Forenklede Fælles Mål blevet offentliggjort, de træder dog først i kraft fra 1. august 2015.

Såvel den kommunale sprog- og læsepolitik som de lokale handleplaner må nødvendigvis revideres mhp. disse forandringer. De er udviklet og formuleret til en folkeskole, som ikke længere eksisterer. Jeg tror ikke, en sådan revision vil føre til grundlæggende forandringer i dokumenterne, snarere til en række justeringer.

Når dokumenterne alligevel skal revideres, så vil jeg anbefale, at det samtidig overvejes, om følgende anbefalinger skal medtænkes:

- Det skal af dokumenterne tydeligt fremgå hvad, der er skal-opgaver, og hvad, der er kan-opgaver.
- Skoleforvaltningen hhv. skoleledelsen skal indarbejde punkter, som sikrer, at de beskrevne intentioner rent faktisk følges i den pædagogiske praksis.
- Det skal af dokumenterne tydeligt fremgå, hvordan og hvornår elever, som er i risiko for udvikling af læsevanskeligheder kan identificeres, og en procedure for det videre forløb (fra iagttagelse til kortlægning og handling) beskrives.
- Formålet med materialelister skal beskrives.
- For evalueringsmaterialer skal det fremgå, hvornår materialet tænkes anvendt, hvad der kan evalueres med materialet, hvem der forventes at gennemføre evalueringen, hvordan resultaterne af evalueringen kan indgå i planlægningen af det videre forløb.
- Det bør fremgå hvor meget tid, der er afsat til udvalgte områder, således at niveauet for målopfyldelse matcher den afsatte tid. Et eksempel på dette er den omfattende beskrivelse af læsevejlederfunktionen (sprog- og læsepolitik, side 23). En landsdækkende undersøgelse (Kledal og Pøhler, 2011) viste, at der er meget stor forskel op den tid, der afsættes til læsevejledernes arbejde. Nogle var ansat under 50 timer og andre over 150 timer om året.

Referencer

Kledal, Nina og Lis Pøhler (2011): *Læsevejlederens virkelighed 2011*, National Videncenter for Læsning, Professionshøjskolerne. Kan downloades fra www.videnomlaesning.dk.

Lyster, Solveig-Alma Halaas (2012): *Elever med læse- og skrivevanskeligheder. Hvad gør vi? Hvad ved vi?* Akademisk Forlag (oversat fra norsk).

Samuelsson, Stefan (red.), (2012): *Dysleksi og andre vanskeligheder med skriftsproget*, Dansk Psykologisk Forlag (oversat fra svensk).

Relevante love og bekendtgørelser

Folkeskoleloven, LBK nr. 665 af 20/06/2014

Bekendtgørelse om folkeskolens specialundervisning og anden specialpædagogisk bistand, BEK nr. 693 af 20/06/2014

Fælles Mål 2009 kan downloades fra <http://www.uvm.dk/Uddannelser/Folkeskolen/Faelles-Maal>

Forenklede Fælles Mål kan ses på <http://ffm.emu.dk/>